

BÖLÜM 3

KÜÇÜK ÇOCUKLAR İLE ÇEVİRİM İÇİ ETKİNLİKLER DÜZENLEME

İrem GÜRGAH OĞUL¹

GİRİŞ

Son yıllarda dijital teknolojinin her alanda kullanımının artmasıyla birlikte küçük yaştaki çocukların bu teknolojileri kullanması söz konusu olmuştur. Küçük çocukların dijital teknolojileri kullanması, bazı çevrelerce yararlı olduğu düşünülürken bazıları tarafından maruz kalınmaması gereken bir durum olarak görülmüştür (Dong, Cao & Li, 2020). Uzun yıllardır yararları ve zararları tartışılırken, COVID-19 pandemisi ile birlikte dijital teknoloji, küçük çocukların bir öğrenme aracı haline gelmiş ve resmi kurumlar tarafından da çocukların kullanımına sunulmuştur (MEB, t.y.).

2019 yılının sonlarında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkıp tüm dünyaya yayılan COVID-19 salgını toplumları ve insanların günlük yaşamını derinden sarsmıştır (Poudel & Subedi, 2020). COVID-19 pandemisinde bulaş riskine yönelik olarak birçok önlem alınmıştır. Bu önlemlerden en çarpıcısı sosyal mesafe ve izole olmaktır. Alınan bu önlem dahilinde pek çok ülkede yüz yüze eğitime ara verilmiş ve uzaktan eğitime geçilmiştir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO, 2020a) raporlarına göre 172 ülkede anaokulları da dâhil olmak üzere okullarda örgün eğitime ara verilmiş ve eğitim gören çocukların % 90'ı bu durumdan etkilenmiştir. Türkiye de dâhil olmak üzere pek çok ülkede okul öncesi eğitim zorunlu olmamasına rağmen okul öncesi eğitim kurumları da belli bir süre uzaktan ya da çevrim içi şekilde eğitime devam etmiştir. UNESCO'nun (2020b) 61 ülkede yaptığı incelemelere göre her ülke birbirinden farklı uzaktan eğitim araçları kullanmıştır. Bunlar genellikle radyo, televizyon, internet tabanlı uygulamalardır. Türkiye'de ise salgının ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra 24 Mart 2020 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitimin evde devam edeceği duyurulmuştur (Diker Coşkun, 2020). Ülkemizde özel okullar eğitime kendilerinin belirlediği internet tabanlı uygulamaları ile devam etmişler, devlet okulları ise Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ve televizyon yayınlarını uzaktan eğitim aracı olarak

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, iremgurghogul@gmail.com

kullanmışlardır (Telli & Altun, 2021). Ayrıca, öğretmenler zoom gibi çevrim içi uygulamaları da kullanarak uzaktan eğitim etkinlikleri yürütmüşlerdir (Gündoğdu, 2021). Tüm bu gelişmelerle birlikte eğitime devam eden her kademedeki çocuk gibi okul öncesi ve ilköğretim kademelerinde eğitim gören küçük çocuklar da çevrim içi eğitim etkinliklerini deneyimlemişlerdir.

Pandemi koşullarıyla birlikte eğitim etkinliklerinde çevrim içi uygulamalara geçiş, çocukların uyum sağlamasını gerektiren bir süreç olmuştur. Yapılan araştırmalara göre çevrim içi uygulamalara katılmakta en çok zorlanan yaş grubu okul öncesi ve ilköğretim dönemindeki çocuklar olmuştur (Diker Coşkun, 2020). Bu nedenle eğitimin etkili bir şekilde verilebilmesi için küçük çocuklarla yürütülecek olan çevrim içi etkinlikler, diğer yaş gruplarından farklı olarak ele alınması gerekmektedir. Bu bölümün amacı, küçük çocuklar için etkili olabilecek çevrim içi etkinliklerin hazırlanmasında göz önünde bulundurulması gereken durumları derlemektir. Bu derleme, alanyazında küçük çocukların eğitimi ile ilgili hazırlanmış güncel raporların ve çalışmaların harmanlanması ile oluşturulmuştur. Bu derlemenin küçük çocuklarla çalışan ve onlar için çevrim içi etkinlikler planlamak isteyen eğitimcilere katkı sağlaması planlanmaktadır. Bu bölümde, küçük çocuklar için çevrim içi etkinlik hazırlarken dikkat edilmesi gereken konular ve küçük çocuklarla etkili bir çevrim içi etkinlik yürütmekte aile desteği konularına yer verilmiştir.

Küçük çocuklar için çevrim içi etkinlik hazırlarken dikkat edilmesi gereken konular

Pandemi sürecindeki kısıtlamalar sebebiyle küçük çocuklarda daha yaygın olarak kullanılmaya başlayan çevrim içi etkinlikler, tıpkı çocuklar gibi öğretmenler için de yeni bir süreçtir. Yüz yüze eğitim vermekle ilgili yeterliliğe sahip olan öğretmenler, küçük çocuklarla yürütecekleri çevrim içi etkinliklerde zorlanabilirler. Çevrim içi eğitimin doğasından kaynaklı olarak etkinlikler sırasında öğretmenin, çocuğun öğrenmesine ilişkin dönütleri alması kolay olmayabilir. Bu durum, öğretmenin çevrim içi etkinlik sürecini yönetmesinde zorluk yaratabilir. Çevrim içi eğitimin doğasını da göz önüne alarak küçük çocuklar için etkili çevrim içi etkinlikler hazırlamak için öğretmenlerin dikkat etmesi gereken bazı konular aşağıda sunulmuştur.

Hazırbulunuşluk göz önünde bulundurulmalı

Çocuğun öğrenme sürecinde hazırbulunuşluk kavramı oldukça kritiktir. Hazırbulunuşluk, bir kavramı ya da beceriyi öğrenebilmek için o kavram veya beceriye ilişkin ön bilgiye sahip olmayı ve olgunlaşmayı gerektirir (Başaran, 1998). Örgün öğretimde olduğu gibi çevrim içi öğrenme de çocuğun öğrenmesi hedeflenen

kavram ya da beceriye hazır olması gerekmektedir. UNESCO (2020c) uzaktan eğitimde etkinliklerin dört tür hazırbulunuşluğu göz önüne alarak hazırlanması gerektiğini belirtmektedir. Bunlar teknolojik hazırbulunuşluk, içerik hazırbulunuşluğu, pedagojik hazırbulunuşluk ve izleme ve değerlendirme hazırbulunuşluğudur.

Teknolojik Hazırbulunuşluk

Eğitim içeriklerinin aktarılabilceği teknolojik araçların varlığını ve çocuğun erişimine açık olmasını ifade etmektedir (UNESCO, 2020c). Çevrim içi eğitim, teknolojik araçların kullanımını ve internet altyapısına sahip olmayı gerektirir. Çevrim içi bir etkinliğin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle teknolojik araçların çocuk için erişilebilir olması gerekmektedir. Ülkemizde çoğu çocuk çevrim içi etkinliklere katılabilirken bazıları teknolojik araçlara ulaşamamaktan ya da internet bağlantısında meydana gelen kesintilerden dolayı çevrim içi eğitim etkinliklerine katılmakta güçlük çekmişlerdir (Kuş, Mert & Boyraz, 2021).

İçerik Hazırbulunuşluğu

Genel anlamda tüm sınıf düzeylerinde eğitim gören çocuklara yönelik olarak eğitim içeriklerinin varlığını ifade etmektedir (UNESCO, 2020c). Daha adil bir erişim için eğitim içeriğinin ülkenin tüm çocukları tarafından ulaşılabilir olması gerekmektedir. Ülkemizde bu yönde hızlı bir çalışma gerçekleştirilerek pandemi öncesinde halihazırda mevcut olan EBA uygulamasının içeriği genişletilerek her kademedeki çocuğun eğitim ihtiyacını karşılayacak şekilde genişletilmiştir (Feri-fer & Arık, 2021).

Pedagojik Hazırbulunuşluk

Öğretmenlerin, hem eğitimde teknolojinin kullanımına hem de evde eğitimi desteklemeye ilişkin yeterli olup olmadığını ifade etmektedir (UNESCO, 2020c). Küçük yaşta çocuklara etkili bir çevrim içi eğitim vermekte istekli olan öğretmenler, dijital araçların kullanımına ilişkin becerilerini geliştirmelidir. Ayrıca, örgün öğretimde olduğu gibi okul öncesi ya da ilkökul dönemindeki çocuklarla çalışan öğretmenler, çocukların evdeki öğrenme ortamını zenginleştirmeye çalışmalıdırlar.

İzleme ve Değerlendirme Hazırbulunuşluğu

Uzaktan eğitimin kimlere ulaştığının ya da kimler tarafından izlendiğini takip etmek gerekmektedir (UNESCO, 2020c). Bunun yanında, çevrim içi etkinliklerde çocukların anlık dönütleri de gözden kaçırılmamalıdır. Böylece etkinliklerde ulaşılması hedeflenen kazanıma ilişkin çıkarımlarda bulunulması mümkün olabilir.

Çocukların bir kavrama ya da beceriye dair ne bildikleri sordukları sorulardan ya da yaptıkları yorumlardan anlaşılabilir.

1. Çocuğun dikkat süresi göz önüne alınmalı

Çevrim içi etkinliklerin hedeflediği yaş grubuna uygun niteliklerde hazırlanması gerekmektedir. Küçük yaştaki çocukların dikkat süreleri kısadır (Kim, 2020). Etkinliklerin çocuklar için verimli olabilmesi için çocukların yaş grubu ve dikkatini toplayabilme süreleri göz önünde bulundurulmalıdır (Hu & ark., 2021).

Çevrim içi etkinlikler çoğu zaman, etkinliğin yüz yüze uygulanmasına göre daha uzun sürmektedir. Etkinlikler, birkaç güne ya da seansa bölünerek sunulabilir. Ayrıca, çocukların dikkatlerini daha uzun süre yoğunlaştırmalarını sağlayabilmek için etkinliklerin çocuklar için dikkat çekici unsurlar barındırması sağlanabilir. Bu noktada etkinliğin yapılacağı çocukları tanımak, onların ilgi alanlarını bilmek işe yarayabilir. Örneğin, uzayla ilgili konulara ilgi duyan çocukların olduğu bir sınıf için etkinlikler hazırlanırken uzay konusu bir araç olarak kullanılabilir.

2. Çocuğa somut öğrenme deneyimleri sunmalı

Küçük çocuklar soyut kavramları algılamakta güçlük çekmektedirler. Küçük çocuklar etkili öğrenme için somut materyallere ya da manipülatiflere ihtiyaç duyarlar (Sarama & Clements, 2009).

Küçük çocuklar için çevrim içi etkinlik hazırlayan öğretmenler, çocukların yanlarında bulunabilecek nesnelere düşünerek hazırlık yapabilir. Öğretmenler sayma gibi becerilere yer verdiği etkinliğinde çocuğun evdeki nesnelere sayıya getirmesini isteyebilir. Bunun yanında, etkinlikten önce etkinlikte kullanılacak materyali ya da nesneyi ailenin yardımıyla çocuğun hazır bulundurmasını isteyebilir.

3. Çocuğun oyun oynamasına fırsat vermeli

Küçük çocuklar, oyun oynayarak çevresini keşfedip yeni şeyler öğrenirler. Daha önce öğrendiği bir kavramı ya da beceriyi oyun yoluyla test etme imkânı bulur. Oyun oynadığı kişilerle etkileşim içinde bulunarak işbirliği kurmayı öğrenir (Ginsburg, 2007). Oyunla öğrenmek çocuğun kalıcı öğrenmeler yaşamasını kolaylaştırmaktadır (Durualp & Aral, 2015).

Çevrim içi etkinliklerde öğretmen, çocukların oyun oynamasına fırsat vermelidir. Oyunlar çevrim içi etkinliklere dâhil edilebilir.

4. Her çocuğun katılım gösterebileceği şekilde hazırlanmalı

Küçük çocuklar aktif katılım gösterdikleri etkinliklerde çok daha iyi öğrenirler. Her çocuğun bireysel farklılığı göz önünde tutularak eğitim etkinlikleri hazırlan-

maya çalışılmalıdır. Çevrim içi eğitimlerin doğası bireysel farklılıklara uygun etkinlikler tasarlanmasını zorlaştırabilmektedir.

Etkinlikler sırasında tüm çocuklarla konuşmak ve onlarla konuşurken isimlerini kullanmak, çocukların eğitim sürecine daha aktif katılmasına yardımcı olabilir. Çocukların etkinliğe katılımını artırabilmek için onlara görevler verilebilir ya da söz gerektirmeyen katılım stratejileri kullanılabilir (Columbia Center for Teaching and Learning, t.y.). Örneğin “eğer üzerine kırmızı varsa alkışla” gibi görevler vererek katılımları artırılmaya çalışılabilir.

Bu noktada özel gereksinimli çocukların da çevrim içi etkinliklere aktif bir şekilde katılması sağlanmalıdır. Etkinlikler hazırlanırken bireysel farklılıklara dikkat edilmesi, özel gereksinimli çocukların eğitimi için de önemli hale gelmektedir. Her ne kadar özel gereksinimli çocukların ihtiyaçları birbirinden çok farklı olsa da (Camcı-Erdoğan, 2020) eğitim verilecek çocuğun yakından tanınıyor olması, eğitimin bireyselleştirilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

KÜÇÜK ÇOCUKLARLA ETKİLİ BİR ÇEVİRİM İÇİ ETKİNLİK YÜRÜTEBİLMEK İÇİN AİLE DESTEĞİ

Çevrim içi etkinlikler yürütülürken küçük yaş grupları daha yapılandırılmış bir eğitim sürecine ve daha fazla rehberliğe ihtiyaç duymaktadır (Li & Lalani, 2020). Çevrim içi etkinliklerde bu rehberlik görevi öğretmenlerden daha çok ebeveynlere düşmektedir (Mitchell & ark., 2020).

Okul ile aile arasında kurulan güçlü bir işbirliği, çocuğun öğrenme deneyimlerinin evde daha etkili hale gelmesine olanak tanır (Aktaş Arnas, 2018). Küçük çocukların evde gördükleri ebeveyn desteği, yaşlıları arasında hangi öğrenme düzeyinde olacaklarını belirler (Melhuish & ark., 2008). Ailelerinden alacakları desteğin niteliği bu bakımdan önem arz etmektedir.

Bu noktada ailelerin çocukların öğrenmesinde sahip oldukları önemli rolün farkında olmaları gerekmektedir. Ayrıca, çocuklarına yardımcı olmak ve rehberlik etmek için yeterliliğe sahip olmaları önemli hale gelmiştir. Ebeveynlerin yeterli düzeyde dil ve okuryazarlık becerilerine sahip olmaması ve çocuğun çalışma programlarını takip etmek için gerekli zamanı ayıramaması çevrim içi etkinliklerde çocuklarına destek sağlamalarını zorlaştıran etmenlerdir (UNESCO, 2020c). Nitekim ülkemizde öğretmen, çocuk ve ebeveynlerin teknolojik araçları kullanma becerilerinin sınırlı olduğu düşünülürse ebeveynlerin çocuklarına yeterince destek sağlayamaması muhtemeldir (Şahin İpek & ark., 2020). Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı çevrelerde yaşayan çocukların teknolojik araçlara ulaşımının zor olması, uygun bir çalışma ortamının bulunmaması ve yeterince aile desteği

alamaması, bu çocukların öğrenme kayıpları yaşayabileceklerini düşündürmektedir.

Bu nedenle, kurumlar ve öğretmenler, ebeveynleri yeterli desteği vermeyecek olan ya da evlerinde çalışmaya elverişli ortamı bulunmayan çocuklara ek destek vermelidir (Daniel, 2020). Ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı (MEB, 2020) Uzaktan Eğitim Yakından İlgî eğitim setiyle okul öncesi, ilkokul ve daha üst kademelerde çocuğu olan ailelerin eğitime destek verebilmesini kolaylaştırmak amacıyla bir materyal seti hazırlamıştır. Bu set, dijital olarak ebeveynlerin kullanımına açılmıştır. Setin içeriğinde eğlenceli ve öğretici etkinlik örnekleri, evin farklı yerlerinde uygulanabilecek hikayeleştirme, oyun, hareket etkinliği örnekleri ve bilişsel gelişime yönelik etkinlikler yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, önümüzdeki yıllarda çevrim içi öğrenmenin, eğitim sistemlerindeki etkinliğini sürdürmeye devam edeceği muhtemeldir. Kurumlar ve öğretmenler, çocuklar için çevrim içi etkinliklerde en uygun öğrenme yollarını keşfetmeye ve denemeye devam edeceklerdir. Bu noktada kurumlar bünyelerinde çalışan öğretmenlerin çocuklar için uygun ve etkili çevrim içi etkinlikler planlamaları için öğretmenleri desteklemelidir. Bu destek dahilinde öğretmenlerin, çocukların gelişim ve öğrenme süreçlerini göz önünde bulundurarak yeni etkinlikler planlayabilecekleri seminerler ya da çalıştaylar düzenlenebilir. Aynı zamanda, öğretmenler, ailelerin çevrim içi etkinliklere gerekli desteği vermelerine olanak sağlayacak yollar araması yönünde teşvik edilebilir.

KAYNAKLAR

- Aktaş Arnas, Y. (2018). *Aile eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Başaran, İ. E. (1998). *Eğitim psikolojisi* (5. Baskı). Ankara: Aydan Web Tesisleri.
- Camcı-Erdoğan, S. (2021). Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylerin eğitimine yönelik görüşleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 22(2), 283-306.
- Columbia Center for Teaching and Learning (t.y.). *Active learning for your online classroom: Five strategies using zoo*. (14/02/2022 tarihinde <https://ctl.columbia.edu/resources-and-technology/teaching-with-technology/teaching-online/active-learning/> adresinden ulaşılmıştır.)
- Daniel, S. J. (2020). Education and the COVID-19 pandemic. *Prospects*, 49(1), 91-96.
- Dias, M. J., Almodóvar, M., Atilas, J. T., Vargas, A. C., & Zúñiga León, I. M. (2020). Rising to the Challenge: Innovative early childhood teachers adapt to the COVID-19 era. *Childhood Education*, 96(6), 38-45.
- Diker Coşkun, Y. (2020). *Eğitim izleme raporu 2020: Eğitimin içeriği. Eğitim Reformu Girişimi*. (06/02/2022 tarihinde <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2020-egitimicerigi/> adresinden ulaşılmıştır.)
- Dong, C., Cao, S., & Li, H. (2020). Young children's online learning during COVID-19 pandemic: Chinese parents' beliefs and attitudes. *Children and Youth Services Review*, 118, 105440.
- Durualp, E., & Aral, N. (2015). *Oyun temelli sosyal beceri eğitimi*. Ankara: Vize Yayınları.

- Feriver, Ş. ve Arık, B. M. (2021). Eğitim izleme raporu 2021: Eğitimin içeriği. *Eğitim Reformu Girişimi*. (19/02/2022 tarihinde <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2021-egitimin-icerigi/> adresinden ulaşılmıştır.)
- Ginsburg, K. G. (2007). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. *American Academy of Pediatrics*, 119, 1, 182-191.
- Gündoğdu, S. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecinde uyguladıkları aile katılım çalışmalarının incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(35), 1849-1874.
- Hu, X., Chiu, M. M., Leung, W. M. V., & Yelland, N. (2021). Technology integration for young children during COVID-19: Towards future online teaching. *British Journal of Educational Technology*, 52(4), 1513-1537.
- Kim, J. (2020). Learning and teaching online during Covid-19: Experiences of student teachers in an early childhood education practicum. *International Journal of Early Childhood*, 52(2), 145-158. <https://doi.org/10.1007/s13158-020-00272-6>
- Kuş, Z., Mert, H., & Boyraz, F. (2021). COVID-19 salgını süresince eğitimde fırsat eşit(siz)liği: Kırsal kesimdeki öğretmen ve ebeveyn görüşleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 11(2), 470-493.
- Li, C., & Lalani, F. (2020). The COVID-19 pandemic has changed education forever. *This is how*. (23/01/2022 tarihinde <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-onlinedigital-learning/> adresinden ulaşılmıştır.)
- MEB (t.y.). *COVID-19 uzaktan eğitim*. (16/02/2022 tarihinde <http://covid19.meb.gov.tr/covid19.html?catNo=7> adresinden ulaşılmıştır.)
- MEB (2020). *Uzaktan eğitim yakından ilgi* (16/02/2022 tarihinde http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_04/15142822_UzaktanEgitimYakYndanYlgi.pdf adresinden ulaşılmıştır.)
- Melhuish, E. C., Phan, M. B., Sylva, K., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., & Taggart, B. (2008). Effects of the home learning environment and preschool center experience upon literacy and numeracy development in early primary school. *Journal of Social Issues*, 64 (1): 95-114. Doi:10.1111/j.1540-4560.2008.00550.x.
- Mitchell, L., Hodgen, E., Meagher-Lundberg, P., & Wells, C. (2020). Impact of COVID-19 on the early childhood education sector in Aotearoa New Zealand: Challenges and opportunities. *Initial Findings from a Survey of Managers*. Wilf Malcolm Institute of Educational Research. (02/02/2022 tarihinde https://www.waikato.ac.nz/_data/assets/pdf_file/0008/547568/Impact-of-Covid-19-on-ECE-Sector-report_FINAL.pdf adresinden ulaşılmıştır.)
- Poudel, K., & Subedi, P. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on socioeconomic and mental health aspects in Nepal. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(8), 748-755.
- Sarama, J., & Clements, D. H. (2009). "Concrete" computer manipulatives in mathematics education. *Child Development Perspectives*, 3(3), 145-150.
- Şahin İpek, D., Çetinkaya Aydın, G., Çelikdemir, K., Demirci Celep, N., & Sunar, S. (2020). COVID-19 sürecinde eğitim: Uzaktan öğrenme, sorunlar ve çözüm önerileri. *TEDMEM*. (15/01/2022 tarihinde <https://tedmem.org/download/covid-19-surecinde-egitim-uzaktan-ogrenmesorunlar-cozum-onerileri?wpdmdl=3411&refresh=60ddc9b2656871625147826> adresinden ulaşılmıştır.)
- Telli, S. G., & Altun, D. (2021). Coronavirus (Covid-19) pandemisi döneminde çevrim içi öğrenme. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 90-107.
- UNESCO (2020a). COVID-19 educational disruption and response. *Paris: UNESCO*. (12/02/2022 tarihinde <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> adresinden ulaşılmıştır.)
- UNESCO (2020). *National education responses to COVID-19 summary report of UNESCO's online survey*. (16/02/2022 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373322/PDF/373322eng.pdf.multi> adresinden ulaşılmıştır.)
- UNESCO (2020c). *COVID-19 education response webinar distance learning strategies: What do we know about effectiveness?* (11/02/2022 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373350> adresinden ulaşılmıştır.)